

De canon als inspiratiebron voor de literatuurlessen Nederlands?

Ad van der Logt

Op 16 oktober 2006 werd de historische canon van Nederland door de commissie onder leiding van prof. dr. Frits van Oostrom gepresenteerd (zie <http://entoen.nu>). Hij is bedoeld als een handreiking voor leraren van het basis- en voortgezet/secundair onderwijs en geeft aan wat er in de lessen behandeld zou kunnen worden. De canon bestaat uit een vijftigtal vensters, waarin onder de button 'Verwijzingen' naast achtergrondliteratuur en websites ook jeugdromans en ideeën voor excursies worden genoemd. Onder de button 'Vertakkingen' vindt de geïnteresseerde leraar talloze deelonderwerpen die met het onderwerp van het venster samenhangen.

De commissie heeft zich voor wat de literatuur betreft vooral gericht op het basisonderwijs. Bij bijna elk venster worden wel een aantal jeugdromans genoemd die de leerlingen kunnen lezen. De leeftijdsgroep 14-18 jaar moet

het met een miniem aantal suggesties doen. Drie vensters verwijzen direct naar het vak Nederlands: 'Hebban olla vogala', 'Max Havelaar' en 'Annie M.G. Schmidt'. Bij de diverse vensters werden nog de volgende suggesties gevonden:

VENSTER	SUGGESTIE
Karel de Grote	Ridderverhalen: <i>Karel en Elegast</i> , <i>Roelantslied</i> , <i>Vier heemskinderen</i> De traditie van het <i>Chanson de Roland</i> : Karel de Grote in de literatuur
Floris V	Gijsbrecht van Aemstel
Willem van Oranje	Geuzenliederen, het Wilhelmus
Rembrandt	De Muiderkring
Michiel de Ruyter	Lofdichten
Koning Willem I	Potgieter en de Jan Saliegeest
Verzet tegen kinderarbeid	<i>Fabriekskinderen</i> van Jacob Jan Cremer
De Stijl	Concrete poëzie (typografische poëzie, Paul van Ostaijen)
De Tweede Wereldoorlog	De Tweede Wereldoorlog in de literatuur

crisisjaren' of als 'de grote depressie': een lange periode van krimp in de economie en 9 in de Verenigde Staten na de 'Beurskrach' en kreeg al snel de hele wereld in haar

ca 100.000 en kwam in 1936 op een hoogtepunt van 480.000. Daarna daalde het aantal zenden mensen werkloos. Het was voor het eerst dat werkloosheid in Nederland zo'n Nederlandse arbeiders was er één langer dan een jaar werkloos.

steuning te geven. De 'steun' mocht niet te hoog zijn, anders zouden de werklozen – zo et voldoende was om de huur en een eenvoudige maaltijd te betalen. Voor uitgaan, dat de werklozen naast de steun een zwart baantje erbij zouden nemen moesten ze mpellokaal. Dit werd als erg vernederend ervaren. Daarnaast konden ze gedwongen ebeuren dat een werkloze onderwijzer met de schop aan het werk moest om sloten te 'ote openbare werken zoals het Amsterdamse bos.

eel mogelijk op de knip te houden. De begroting moest sluitend zijn en aan de waarde tornen. Deze zuinige politiek kreeg vooral van de socialisten veel kritiek, zij meenden

lossen, kregen veel Nederlanders twijfels over de parlementaire democratie: stond dit cht? Deze kritiek leidde echter niet tot een grote verschuiving bij de verkiezingen naar konden hun aanhang redelijk vasthouden. De Nationaal Socialistische Beweging, die tste partij met een beperkte aanhang.

ten over de aanpak van het werkloosheidsprobleem. De werkloze werd menselijker en heid zich veel meer inspannen om de werklozen aan een baan te helpen.

Beeld & geluid

Vertakkingen

Basisonderwijs,
Voortgezet onderwijs,
Heden en verleden, In de
schatkist, Vertakking
toevoegen...

Verwijzingen

Er op uit, Jeugdliteratuur,
Achtergrondliteratuur,
Weblika, Verwijzing
toevoegen...

Nieuws

Nieuws bij dit venster,
Nieuws toevoegen...

Reacties

8 reacties geplaatst,
Reactie toevoegen...

Bron: <http://entoen.nu>

Bij sommige vensters worden andere onderdelen van het vak Nederlands ontsloten. Bij 'Veelkleurig Nederland' wordt indirect gerefereerd aan jongerentaal die is opgebouwd uit een mixture van talen van verschillende culturen. En bij 'Max Havelaar' vindt de leraar het lesidee voor een retorische analyse van Max Havelaars rede tot de hoofden van Lebak.

In dit artikel wordt de vraag gesteld hoe de leraar Nederlands zich voor zijn literatuurlessen kan laten inspireren door de canon. En hoe geeft hij het onderwerp van een venster didactisch vorm?

VENSTER 37 IN DE LES

Laten we venster 37 als voorbeeld nemen: de crisisjaren 1929-1940. De genoemde suggesties hebben vooral betrekking op de geschiedenis; 'werkloosheid' en 'crisis' zijn trefwoorden. Om dit onderwerp te actualiseren, krijgen de leraar en de leerlingen de suggestie de crisis en werkloosheid van toen te vergelijken met die van nu.

LITERAATUUR IN DE JAREN DERTIG

In de literatuurmethodes wordt vooral aandacht besteed aan de avant-gardekunst. Stromingen als dadaïsme, surrealisme, expressionisme en nieuwe zakelijkheid passeren de revue. We zullen dus uit een ander vaatje moeten tappen om een aansluiting met venster 37 te bewerkstelligen. Om onze gedachten te ordenen, kunnen de gegeven trefwoorden 'economische crisis' en 'werkloosheid' uitgebreid worden met 'verzuijing' en 'opkomend fascisme'.

Met behulp van de volgende boeken en site kan de leraar Nederlands zijn literair-historische kennis opfrissen:

1929-1940: De crisisjaren De canon volgens Fokke en Sukke

- C.J. Kelk: *Random tien gestalten*. Utrecht, 1938. I.h.b. hoofdstuk 8: De documentaire roman.
- H. Mulder: *Kunst in crisis en bezetting*. Utrecht, 1978. I.h.b. hoofdstuk 1.
- H. Scholten: *Voor wie de Lutinebel luidt*. Baarn, 1982. I.h.b. de inleiding.
- H. Scholten: *Een nieuwe jeugd ging opwaarts in zijn Ster. Inleiding tot de periode 1920-1940*. <www.dbnl.org>
- C. Tazelaar: Crisis en literatuur. In: Dr. H. Colijn e.a.: *Crisis*. Zutphen, 1935.

Met behulp van *Voor wie de Lutinebel luidt* (Scholten, 1982) kan de leraar een relevante lijst verhalen kiezen die hij voor zijn lessenserie over de literatuur in de jaren dertig wil gebruiken. In mijn lessen maakte ik gebruik van *Werkverschaffing* (Albert Kuyle), *Provocatie* (Jef Last), *Rationalisatie* (H.M. van Randwijk), *Rafels* (Jan Rebel, pseudoniem van Jan Mens) en *Ledigheid* (Adriaan van der Veen). *Fascisme is mo*,

een verhaal uit de bundel *De gesprengelde vogel* van Theun de Vries voegde ik daar aan toe en gebruikte ik als introductie om de leerlingen in staat te stellen dit verhaal te analyseren rondom de vier eerder genoemde trefwoorden.

De leraar kan, naast de verhalen, ook snel een grote hoeveelheid liederen uit de crisisjaren laten analyseren met de site

<www.geheugenvannederland.nl/?/nl/collecties/straatliederen>. Door de verhalen en de liederen over verschillende groepen leerlingen te verdelen kan de leraar de werkvorm 'eenvoudige experts'¹ inzetten om een eerste analyse te laten maken. De resultaten – ik kies hier alleen voor een verwerking van de verhalen – kunnen beschreven worden in onderstaand schema:

VERHALEN TREFWOORDEN	<i>Werkverschaffing</i>	<i>Provocatie</i>	<i>Rationalisatie</i>	<i>Rafels</i>	<i>Ledigheid</i>
Economische crisis					
Werkloosheid					
Verzuiling					
Opkomend fascisme					

De leraar, c.q. de leerling kan bepalen wat er in het schema moet worden ingevuld: treffende citaten uit het verhaal, standpunt van de hoofdpersoon of auteur ten aanzien van deze aandachtspunten. Ook is het mogelijk dat een groep leerlingen de opdracht krijgt om twee verhalen te lezen en deze te vergelijken. Hun onderzoekje kan gepresenteerd worden met behulp van een Venn-diagram.

DE TIJD VAN TOEN

Voor de leerlingen de verhalen gaan analyseren, kan het nodig zijn om hen vertrouwd te maken met de tijdperiode. Daarvoor kan de leraar gebruikmaken van de site <<http://geschiedenis.vpro.nl/programmas/2899536/afleveringen/28576453/>> waarin een aflevering van het programma *Andere Tijden* (4 juni 2006) te zien is met een special over de jaren dertig. Op de site staan tevens tien korte historische beschrijvingen die de leerlingen van nu een beeld kunnen geven van de tijd van toen.

Een tweede oriëntatiemogelijkheid is om de twee opiniestukken van Thijs Berman en Ronals Sörensen, waarin de jaren dertig worden vergeleken met de tijd van nu, aan de leerlingen aan te bieden. Op de site van het *International Institute of Social History* <www2.iisg.nl/exhibitions/presentatie/dertig.asp> is een hele verzameling posters te zien die bij de introductie van deze periode een rol zouden kunnen spelen.

VERWERKING EN VERDIEPING

De lessenserie kan op verschillende manieren worden afgesloten. Wil de leraar alleen literatuur (eventueel in combinatie met het vak geschiedenis) aan bod laten komen, kan hij de leerlingen de opdracht geven om individueel of in groepen een of meerdere boeken uit een bepaalde zuil te lezen en die in hun leesverslag te beschrijven aan de hand van verdiepingsopdrachten die genoemd worden in *Bronnenboek literatuur* van Jan Mulder (Zutphen, 1997). Enkele voorbeelden:

PROTESTANTS CHRISTELIJK	KATHOLIEK	SOCIALISTISCH/ COMMUNISTISCH	NATIONAAL- SOCIALISTISCH
H.M. van Randwijk: <i>Burgers in nood</i>	Anton Coolen: <i>Peelwerkers</i>	Jan Mens: <i>Mensen zonder geld</i>	C. en M. Scharten- Antink: <i>Littoria</i>
G. Mulder: <i>Geeft gij hun te eten?</i>	Albert Kuyle: <i>Harten en brood</i>	Jef Last: <i>Zuiderzee</i>	Theun de Vries: <i>WA-man</i> ²
M. van Dessel-Poot: <i>Vissers voeren uit</i>	Albert Kuyle: <i>Harmonika</i>	Maurits Dekker: <i>Brood</i>	E.G. van Bolhuis: <i>De overbodigen</i>
A. van Wijhe-Smeding: <i>De ijzeren greep</i>		Lode Zielens: <i>Moeder waarom leven wij?</i>	Kees Faber: <i>Katrijn</i>

De leraar kan de leerlingen vervolgens de verwerkingsopdracht geven een roman te lezen van een moderne auteur. Voorwaarde is wel dat die zich gedeeltelijk afspeelt in de jaren dertig. Te denken valt aan:

- G.L. Durlacher: *Drenkeling*
- Hellema: *Kimberley*
- A. Kossmann: *Geur der droefenis*
- Jaap Harten: *De getatoeëerde Lorelei*
- R.J. Peskens: *Mijn tante Coleta*
- Jan Wolkers: *Terug naar Oegstgeest*

Natuurlijk biedt een lessenserie over de literatuur in de jaren dertig andere transfermogelijkheden. Gelezen boeken kunnen bediscussieerd worden in een leeskring. De leerlingen kunnen met behulp van de recensies op *CD-Literom* in een geschreven betoog of een pitch argumenten aandragen waarom juist hun boek verfilmd moet worden. De mogelijkheid bestaat ook hen een kort literair programma te laten maken op video/dvd over de gelezen boeken.

ANDERE LITERATUURBENADERING

Concluderend kunnen we stellen dat we, uitgaande van venster 37, voor een totaal andere literatuurbenadering hebben gekozen. Geen behandeling van literaire stromingen; de nadruk is komen te liggen op de verschillende ideologieën en maatschappelijke verschijnselen die in de romans van de jaren dertig zijn terug te vinden. Een groot voordeel is ook dat de voorgestelde literatuur voor leerlingen begrijpelijk is; de genoemde

auteurs zijn geen taalkunstenaars die moeilijk toegankelijke romans hebben geschreven. Een laatste positief punt is de combinatie met het vak geschiedenis waardoor theorie (uit de methode geschiedenis) gekoppeld wordt aan de praktijk van alledag die is terug te vinden in deze romans.

Het is wellicht aanbevelenswaardig om als leraar Nederlands te onderzoeken of de canon meer interessante lessen Nederlandse literatuur kan opleveren.

*Ad van der Logt
ICLON, Universiteit Leiden
logt@iclon.leidenuniv.nl*

Noten

- 1 *De werkvorm 'eenvoudige experts' wordt besproken in Ebbens & Ettekoven (2005). Effectief leren. Basisboek. Groningen.*
- 2 *Hiermee wil niet gezegd zijn dat Theun de Vries als een nationaal-socialistisch auteur moet worden beschouwd. Wel wordt WA-man verteld vanuit het perspectief van een Amsterdamse jongen die afkomstig is uit een winkeliersmilieu in de Jordaan en die zich later aanmeldt bij de NSB. Het is interessant voor leerlingen om te ervaren hoe een communistisch auteur er in slaagt zijn visie in de novelle te laten doorklinken terwijl hij zichzelf voor het blok plaatst door het verhaal te beschrijven van een lid van Musserts WA.*